

«КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ» В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

“CULTURE OF COMMUNICATION” IN THE PROCESS OF FORMATION OF STUDENTS' LINGUISTIC AND SOCIOCULTURAL COMPETENCE

Стаття присвячена тлумаченню поняття «культура спілкування». Розкрито сутність поняття культури спілкування та його безпосередня роль у процесі формування лінгвосоціокультурної компетентності учнів. Авторами зосереджена увага на теоретичних засадах розвитку культури спілкування учнів як одного з ключових аспектів формування лінгвосоціокультурної компетентності. Висвітлено компоненти, критерії та показники та рівні сформованості лінгвосоціокультурної компетентності учнів. Зазначено, що культура спілкування включається в систему передачі форм загальної культури особистості та суспільного досвіду за допомогою діалогічного мовлення та взаємодії, є одним з аспектів формування лінгвосоціокультурної компетентності учнів. Лінгвосоціокультурна компетентність складається зі знання мовних і мовленнєвих засобів спілкування та вміння їх коректно вживати. До складу соціолінгвістичної компетентності входять знання країнознавчої фонової та безеквівалентної лексики, ідіом, сталих виразів, фразеологізмів, прислів'їв тощо. У процесі висвітлення статті доведено, що культура спілкування є важливим елементом у процесі засвоєння учнями культурологічних знань та формування здатності до міжкультурного діалогу з використанням мовних засобів спілкування і набутих соціокультурних вмінь. Як висновок успішність формування культури спілкування відбуватиметься у чіткому виборі та поєднанні основних методів освітнього процесу, які стимулюватимуть молодших школярів усвідомлювати необхідність в опануванні вміннями та навичками культури спілкування, формувати позитивну мотивацію до навчальної діяльності, здійснюючи аналіз різних життєвих ситуацій, вирішувати проблемні ситуації під час спілкування тощо; готовність до міжкультурного спілкування представників різних світоглядів, моральних норм, правил поведінки.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність, культура спілкування, формування компетентності, країнознавство.

The article highlights the essence of the concept “communication culture”. The notion of concept “culture of communication” and its direct role in the process of formation of students' linguistic and sociocultural competence has been revealed. The authors focused attention on the theoretical foundations of the development of students' communication culture as one of the key aspects of the formation of linguistic and sociocultural competence. The components, criteria and indicators and levels of formation of students' linguistic and sociocultural competence have been singled out highlighted by the authors. It has been revealed that the culture of communication is included into the system of transmission of forms of general culture of the individual and social experience with the help of dialogic speech and interaction, is one of the aspects of the formation of linguistic and sociocultural competence of students. Linguistic and sociocultural competence consists of knowledge of language and speech means of communication and the ability to use them correctly. Sociolinguistic competence includes knowledge of country studies background and non-equivalent vocabulary, idioms, fixed expressions, phraseological units, proverbs, etc. In the process of covering the article, it was proved that the culture of communication is an important element in the process of assimilation of cultural knowledge by students and the formation of the ability for intercultural dialogue using linguistic means of communication and acquired sociocultural skills. Taking into consideration all the information mentioned above, the authors conclude that result of formation of culture of communication will take place in a clear choice and combination of main methods of educational process, which will stimulate younger schoolchildren to realize the need to master the skills and abilities of the culture of communication, to form positive motivation for educational activities, by analyzing various life situations, to solve problem situations during communication etc; readiness for intercultural communication of representatives of different worldviews, moral norms, rules of behavior.

Key words: linguistic, sociocultural competence, culture of communication, competence formation, country studies.

УДК 37.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.1.9>

Герцовська Н.О.,

канд. філ. наук,
доцент кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання
Мукачівського державного університету

Липчанко-Ковачик О.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання
Мукачівського державного університету

Бакуліна А.М.,

студентка II курсу магістратури
гуманітарного факультету
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освіта базується на інноваційних процесах, які пов'язуються зі змінами технологій, змісту, засобів навчання та виховання. Серед сучасних напрямів виокремлюється формування культури спілкування особистості, оскільки підрастаюче покоління прагне до встановлення взаємин, умінь контактувати, розуміння співрозмовників, знаходження спільних рішень під час обговорення певних питань, взаємодії та ін.

Безперечно, сьогодні вагомим значення набуває проблема культури спілкування, оскільки відчувається недостатній рівень сформованості

культури спілкування та поведінки в суспільстві. Важливі передумови процесу формування вмінь і навичок культури спілкування, комунікативних здібностей до створення міжособистісних відносин відбуваються саме в початковій школі.

Процес утвердження гуманних поглядів і позицій щодо людей з особливими потребами чітко простежується у міжнародних документах, що сприяли визнанню їх рівноцінними членами людської спільноти, утвердженню їхніх прав на повноцінне життя у суспільстві, зокрема Європейській соціальній хартії (1961), Декларації соціального прогресу та розвитку (1969), Декларації про права

розумово відсталих осіб (1975), Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993) тощо.

Тож сучасний період нашого життя, девізом якого можна визначити лозунг «рівні права – рівні можливості», ознаменований прагненням людства до максимальної інтеграції осіб з особливими потребами в суспільство, забезпечення їм рівних можливостей для активної участі в різних сферах суспільної життєдіяльності, створення умов для максимально можливого самостійного, повноцінного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті трансформації ставлення суспільства до осіб з особливими потребами відбувалося переосмислення їхніх потреб, свобод, прав, у тому числі й одного з основних соціокультурних прав людини – права на освіту. Дослідники В. Гозман, О. Добрович, В. Кан-Калик, В. Матвеев, В. Поздняков, Л. Петровська, А. Панов, Я. Радевича-Винницький, Т. Чубукова та ін. у своїх працях висвітлюють поняття «культура спілкування», «спілкування», «комунікативна культура» та ін. М. Василик, Л. Землянова, В. Кашкін, А. Мудрик, Г. Почепцов та ін. відображали в наукових працях тенденції до осмислення культури спілкування як самостійного предмету вивчення теоретико-практичних досліджень, в яких узагальнені результати здійснювалися в різних наукових школах, напрямках, підходах з метою створення загальних основ теорії культури спілкування та взаємодії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Культура спілкування – одна з базових особистісних характеристик, а людина є суб'єктом комунікації, коли здійснюється взаємодія з оточенням, опанування культурних традицій, особистість може оволодіти чітко визначеними засобами спілкування. У процесі включення у взаємодію є можливість розвинути комунікативні здібності особистості, якими є знання, уміння, навички, почуття, ставлення. Відповідно, завдяки ним відбувається використання засобів культури спілкування, які є особистісною формою взаємодії та діяльності.

Мета статті полягає у висвітленні поняття «культура спілкування» та його значення у процесі формування лінгвосоціокультурної компетентності учнів.

У розумінні Н. Борецької: «культура спілкування – поняття багатоаспектне: психологічне, філософське, етичне, лінгвістичне, бо є складовою людської активності – діяльності та поведінки людини. Культура спілкування визначає загальний рівень культури народу, багатство і традиції його історичного досвіду у взаємодії людей та їхнього впливу один на одного» [2. С. 24].

Культура спілкування є складовою культури поведінки особистості в суспільстві. Культура

поведінки є сукупністю проявів поведінки людини у різних сферах та спілкуванні з оточенням, які втілюють зовнішні вияви моральних і естетичних норми поведінки. Культура поведінки постійно поєднується з культурою спілкування. Значущим у формуванні культури поведінки є формування культури спілкування як сукупності знань, умінь і навичок, які проявляють адекватну поведінку в різних ситуаціях взаємодії та спілкування. Культура спілкування є складовою частиною культури людини загалом, яка містить у собі певну суму знань про спілкування. Для культури спілкування характерна нормативність, яка визначає, як мають спілкуватися люди в певному суспільстві, у конкретній ситуації. Зазвичай норми визначаються станом суспільства, його історією, традиціями, національною своєрідністю, загальнолюдськими цінностями.

Більшість дослідників вважає, що «лише знання не забезпечать культури спілкування, якщо ними не скористатися. Для того, щоб спілкування було успішним, потрібні вміння, а їх набувають з досвідом, психологічними засобами, за допомогою певних вправ. Тож, культура спілкування – це сума набутих людиною знань, вмінь і навичок спілкуватися, які створені, прийняті та реалізуються в конкретному суспільстві на певному етапі його розвитку»[2;5].

Лінгвосоціокультурна компетентність – це готовність до міжкультурного спілкування представників різних світоглядів, моральних норм, правил поведінки. Вона тісно пов'язана із формуванням мовних та мовленнєвих компетентностей та гармонійно розвивається під час їх формування.

Згідно з цим може бути визначена, як здатність читати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах опосередкованого спілкування.

Сутність ЛСК визначається як готовність та здатність людини до міжмовного спілкування на міжкультурному рівні, що означає адекватну взаємодію з представниками інших культур. Оскільки оволодіння будь-яким видом мовленнєвої діяльності неможливе без урахування взаємозв'язку всіх видів мовленнєвої діяльності, формування ЛСК здійснюється інтегровано та передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності.

Лінгвосоціокультурна компетентність складається зі знання мовних і мовленнєвих засобів спілкування та вміння їх коректно вживати. До складу соціолінгвістичної компетентності входять знання країнознавчої фонові та безеквівалентної лексики, ідіом, сталих виразів, фразеологізмів, прислів'їв тощо. Соціокультурні знання – це знання про культуру, історію, мовну поведінку, звичаї та традиції виучуваної мови. Мета соціокультурної компетентності – набуття культурологічних, соціокультурних та лінгвокраїнознавчих. Сюди

відносяться: • історико-культурні знання: (історія країни, географічні відомості, клімат тощо); • соціокультурні знання: (суспільство, права, свободи, обов'язки громадян, політичний устрій, економіка, культура, мистецтво тощо); • етнокультурні знання (стиль життя, традиції, звичаї, духовні цінності, кухня тощо); • семіотичні знання (символи, знаки тощо); • теми «табу» і «безпечні» теми спілкування.

Тобто це такий спосіб отримання освіти, коли учні або студенти з особливими освітніми потребами навчаються в загальному освітньому середовищі за місцем свого проживання, – і це є альтернативою інтернатній системі, за якою вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або домашньому та індивідуальному навчанню.

Але питання інклюзії варто розглядати не тільки в аспекті створення доступного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні. Жоден з них не має відчувати себе іншим – і це головне завдання інклюзії.

Наразі законодавчо схвалено вживання терміну «діти з особливими освітніми потребами». Його використовують щодо дітей до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної і соціальної підтримки з метою покращення здоров'я, розвитку, навчання, загальної якості життя та соціалізації, тобто включення в громади своїх однолітків та інших дітей. До цієї категорії належать і діти з постійною або тимчасовою інвалідністю.

Інклюзивне навчання має покращити навчальне середовище, забезпечити потреби всіх учнів з повагою до їхніх здібностей та можливостей.

Лише у цьому випадку таке спілкування стане діалогічним педагогічним спілкуванням, що позитивно відобразиться на успішності школярів. Сутність принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії детермінує основні ознаки діалогічного педагогічного спілкування, що і є критеріями його визначення. До таких критеріїв належать:

1. Рівність особистісних позицій, відкритість і довіра партнерів. Ця ознака є сутністю суб'єкт-суб'єктних відносин. У педагогічному спілкуванні це визнання активної ролі, реальної участі особистості у процесі виховання. Означений процес забезпечується спільним (учителя і учня, вчителя і батьків) пошуком, аналізом, виправленням помилок. У цьому й полягає складність організації діалогічного спілкування на засадах особистої рівності. Педагог не зводить своїх дій тільки до оцінювання поведінки учня і вказівок на шляхи виправлення, адже такий шлях означав би пасивність вихованця.

2. Зосередженість на співрозмовникові та взаємовплив поглядів. Особистісна рівність у діалогічному педагогічному спілкуванні передбачає різні

позиції його учасників стосовно їхніх інтересів. Звичайно, учень перебуває в колі власних потреб і діє в напрямі задоволення відповідних прагнень (самоствердитися, пізнати тощо), а вчитель у професійному спілкуванні має спрямовувати свої інтереси на потреби іншого. Гуманізація педагогічної взаємодії полягає в децентрації позиції вчителя щодо всіх інтересів, які не збігаються з інтересами розвитку дитини, а в діалозі – у зосередженості на співрозмовникові. Тому зосередженість на співрозмовникові – є позицією педагога в професійному спілкуванні, коли в центрі уваги вчителя є особа співрозмовника, його мета, мотиви, точка зору, рівень підготовки до діяльності. Ця позиція передбачає не лише увагу до іншого, а й готовність змінювати власні наміри та міркування відповідно до реакції співрозмовника. Зосередженість на співрозмовникові і взаємовплив поглядів указують на ціннісну орієнтацію вчителя на учня як мету у професійному діалозі. Орієнтація на іншого як на засіб власної мети реалізується у монологічному спілкуванні.

3. Зацікавлення учнем як особистістю. Учитель повинен уважно ставитись до реакції дитини на упровадження тих чи інших педагогічних інновацій у навчальному процесі, будувати взаємодію в площині інтересів співрозмовника і, залежно від його потреб, пропонувати шляхи розв'язання проблем. Звернення педагога в діалозі завжди має установку на відповідь партнера, яку він цінує, приймає з визнанням права на його особисту позицію у взаємодії.

4. Модальність висловлювання і персоніфікація повідомлення. Спілкування-діалог пов'язане з відкритою позицією, засобом реалізації якої є персоніфікована манера висловлення («Я вважаю»; «Я гадаю») і за можливості мінімізація знеособлених суджень («Вважається...»; «Кажуть...»), якими часто замінюють висловлення власної думки. Персоніфікація тексту повідомлення – критерій діалогічного педагогічного спілкування, який передбачає виклад інформації від першої особи, звернення учителя-філолога та учнів до особистого досвіду, що пов'язаний із предметом повідомлення. Таке розуміння персоніфікації йде від тлумачення діалогу як реакції на суб'єктивні позиції партнерів. У діалозі співрозмовник висловлює не лише предметну думку, а й своє ставлення до неї, що й зумовлює взаємодію. Персоніфікація, як уособлення і модальність, як суб'єктивно-особистісне ставлення педагога та учнів до інформації, створює саме такі умови, які спонукають до обміну змістом (діалогу). Інакше відбувається формальний обмін інформацією.

5. Поліфонія взаємодії і надання вчителем розвивальної допомоги. Поліфонія – критерій діалогічного педагогічного спілкування, який передбачає можливість кожного учасника комунікації

дотримуватися власної позиції. Так, у процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів-філологів слід акцентувати увагу студентів на необхідності пошуку рішень у процесі взаємодії з урахуванням думок кожного учасника, що дасть забезпечить ефективність використання інтерактивних технологій на уроках шляхом організації поліфонії. Адже вона протистоїть монологічному спілкуванню, яке репрезентує думку лише однієї особи, переважно вчителя. В індивідуальній бесіді з учнем поліфонія реалізується у формі розвивальної допомоги.

Оволодіння студентом індивідуальним стилем ведення діалогу та вміннями щодо організації діалогічної взаємодії стане можливе за умови урахування ідей особистісного підходу як однієї з методологічних засад формування готовності до діалогічної взаємодії. Особистісний підхід полягає в тому, що при конструюванні та реалізації педагогічного процесу викладачі орієнтувалися на особистість як мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. Цей підхід передбачав визнання унікальності особистості студента – майбутнього бакалавра-філолога, його інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу; передбачає створення у навчанні та вихованні відповідних умов для природного процесу саморозвитку творчого потенціалу особистості. У нашому дослідженні особистісний підхід дав змогу розглядати підготовку студентів до використання інтерактивних технологій у майбутній професійній діяльності як невід'ємну складову частину становлення особистості майбутнього бакалавра-філолога в процесі його професійної підготовки.

Висновки. Так, особистісний підхід – полягав у сприянні розвитку кожного студента, виокремленню його особистісних характеристик і можливостей, які передбачали опанування знаннями

щодо ведення педагогічного діалогу та вміннями організації діалогічної взаємодії під час проведення навчальних інтеракцій на уроках іноземної мови. З іншого боку, особистісний підхід до формування готовності студентів до діалогічної взаємодії передбачав опанування майбутнім бакалаврами-філологами навчальним матеріалом, що містив відомості про специфіку використання інтеракцій на уроках іноземної мови, шляхом виявлення суб'єктивного навчального досвіду студента (відбувалося це у процесі виконання студентами навчальних професійно-спрямованих завдань; вирішення яких передбачало обов'язкове використання методів, форм, засобів інтерактивного навчання). Аби отримані знання майбутні педагоги мали можливість «перетворити» в уміння і навички реалізовувався й діяльнісний підхід.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бирюк О. В. Методичні передумови формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів при навчанні читання іншомовних текстів читання. *Вісник ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2007. Вип. 48. С. 26–30.
2. Борецька, Е. Г. Методика формування іншомовної компетентності у читанні. *Іноземні мови*. 2012. № 3. С. 18–27.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnihstandartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
4. Калініна Л. В. Навчання англійської мови та культури у соціокультурному аспекті. *Іноземні мови*. 2008. № 2. 48 с
5. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ, 2013. 590 с.